

ὑπηρετάται τοῦ κράτους· εἶχαν μεταβληθῆ εἰς ἐπιχειρηματίας. Τὸ συμφέρον ὅμως τοῦ ἀτόμου, γεννηθὲν κατ' ἀρχὰς ἀφ' ἑαυτοῦ, εἶχεν ἀνάγκην θεωρητικῆς δικαίωσης. Ἡ θεωρητικὴ δικαίωσις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῆ εἰς τὸ ἐμπειρικῶς ὠρισμένον ἄτομον τοῦ ἐπιχειρηματίου-οἰκονομολόγου. Ἡ στενὴ ἐμπειρικὴ ὑπαρξίς τοῦ ἀτόμου ἔπρεπε νὰ ἀρθῆ διὰ νὰ δημιουργηθῆ ἡ πραγματικὴ θεωρία καὶ διὰ νὰ προσελκύσῃ αὕτη τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ μελετῶντος τὰ οἰκονομολογικὰ συγγράματα κοινοῦ. Τοιούτρόπως ἀνεκαλύφθη τὸ ἀφηρημένον οἰκονομικὸν ἄτομον, ὁ homo economicus, καὶ ἐδημιουργήθη ὁ Φιλελευθερισμὸς, ἡ κλασσικὴ τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας σχολή. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι οἱ ἰδρυταὶ καὶ κύριοι ἀντιπρόσωποι τῆς κλασσικῆς οἰκονομικῆς σχολῆς δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένοι ἐθνικοῦ χαρακτῆρος (οὔτε εἶναι εὐκόλον εἰς τὸν Ἄγγλον νὰ ἀπαλλαγῆ τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος του), τοῦτο ὅμως δὲν ἠμπόδισεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναπτύξουν θεωρίας, αἱ ὁποῖαι εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἀναρχικοῦ περιεχομένου. Οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφευχθῆ τοῦτο. Τὸν Φιλελευθερισμὸν ἐνέπνευσεν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν τεχνητὴν ἐπίστασιν τῆς πολιτικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας. Ἡ περιφρόνησις αὕτη, ἡ ὁποία ὠφείλετο εἰς τὴν ἀπότομον ἀνάπτυξιν τῆς οἰκονομικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας (ἀνάπτυξιν θεωρηθεῖσαν ὡς αὐτόματον καὶ φυσικὴν), ἐχρησίμευσε μάλιστα εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρηθῆ κατὰ πρώτην φορὰν ἀποτελεσματικῶς ἡ διάκρισις τῆς κοινωνίας ἀπὸ τῆς πολιτείας, διάκρισις, δι' ἧς ἐχειραφετήθη ἀκριβῶς καὶ ἡ κοινωνιολογία ἀπὸ τῆς πολιτειολογίας. Οἱ πρῶτοι, οἵτινες προέβησαν εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην, ὑπῆρξαν οἱ Locke, Hume καὶ Rousseau. Διὰ τῶν φυσιοκρατῶν μετεβιβάσθη αὕτη εἰς τὸν Adam Smith, ὁ ὁποῖος, θεωρῶν τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμὸν ὡς τὸν φυσικὸν σκοπὸν τῆς κοινωνίας καὶ βλέπων τὸ κράτος ἀντιτιθέμενον εἰς αὐτόν, ἐβάσισε τὴν διδασκαλίαν του ἐπὶ τῆς πλήρους διακρίσεως μεταξὺ οἰκονομίας καὶ πολιτικῆς ὀργανώσεως τῆς κοινωνίας. Ἡ πίστις εἰς τὴν πολιτείαν, ἡ ὁποία οὐδ' αὐτὰς ταύτας τὰς θεωρητικὰς διακρίσεις ἐπέτρεπεν, εἶχεν ὑπερνηκηθῆ. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀναγεννήσεως, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀδηγήσει εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἰδέας τοῦ «πεφωτισμένου» ἀπολυταρχικοῦ κράτους, εἶχε διαλυθῆ. Ὁ homo economicus, τὸ ἀφηρημένον τοῦτο καὶ ἐξωτικὸν ὄν ἐξετόπισε τὸν ὑπήκοον τῆς πολιτείας κατὰ τὸν αὐτὸν ἀκριβῶς τρόπον, καθ' ὃν εἶχεν ἐκτοπίσει προηγουμένως καὶ ὁ ὑπήκοος τοῦ κράτους τῆς Ἀναγεννήσεως τὸν πιστὸν πολίτην τῆς civitas dei.

12.— Βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε λεχθέντων, εἶναι εὐκόλον

νά ὀρίσωμεν τὴν σχέσιν τῆς ἐποχῆς μας πρὸς τὴν πολιτείαν. Ἡ ἐποχὴ μας προῆλθεν ἐκ τῆς ἀρνήσεως τοῦ πνεύματος τῆς Ἀναγεννήσεως, πνεύματος, τοῦ ὁποίου ἡ κυριώτερα ἐκδήλωσις εἶναι ἡ πίστις εἰς τὴν πολιτείαν ὡς εἰς ἐνσαρκωθεῖσαν θεότητα. Ἡ ἐποχὴ μας δὲν ἔπαυσεν ἀπλῶς νὰ διέπεται ὑπὸ τῆς πίστεως ταύτης. Τὴν ἐποχὴν μας χαρακτηρίζει ἐχθρότης κατὰ τῆς πολιτείας. Τὸ ὅτι ἡ πίστις εἰς τὴν πολιτείαν θὰ ἔπαυεν ἐμψυχοῦσα τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς μας ἦτο ἐπόμενον. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς ἠνάγκασε τὴν πολιτείαν νὰ αὐτοπεριορισθῇ καὶ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι δὲν εἶναι παντοδύναμος. Τοῦτο ἤρκεσε βεβαίως διὰ νὰ διαλύσῃ τὴν πίστιν, μεθ' ἧς προσέβλεπον ταύτην οἱ ὑπήκοοί της. Ὡς ὅμως ἐτονίσθη καὶ ἀνωτέρω, ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος δὲν ἐγκατέλειψε μόνον τὴν πίστιν ταύτην, ἀλλ' αἰσθάνεται καὶ ἐχθρότητα πρὸς τὴν πολιτείαν. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι ἄξιον, ὅπως προσελκύσῃ τὴν προσοχὴν μας.

Ὁ Arthur Salz, εἰς τὸ τελευταίως ἐκδοθὲν ἔργον του «Ἐξουσία καὶ οἰκονομικὴ νομοτέλεια», μελετᾷ ἰδιαιτέρως τὸ φαινόμενον τῆς ἀποξένωσης τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἄς ἴδωμεν, τὶ ἀκριβῶς διδάσκει οὗτος, πῶς ἐξεικονίζει καὶ εἰς ποῖα αἷτια θεωθεῖ ὀφειλομένην τὴν ἀποξένωσιν ταύτην.¹

Ὁ Salz πιστοποιεῖ τὴν ἀποξένωσιν τοῦ πολίτου ἀπὸ τῆς πολιτείας εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς. Ἀμφίβολα καὶ προβληματικά, λέγει ὁ Salz, εἶναι ὅλα τὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὴν σχέσιν ταύτην. Οὐδὲν ὑπάρχει τὸ αὐτονόητον, τὸ καθαρὸν καὶ τὸ ἀναντίρρητον. Ἡ ἐξουσία, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἡ σύγχρονος πολιτεία, δὲν βασιίζεται, ὅπως διδάσκουν οἱ θεωρητικοί, ἐπὶ τοῦ «consensus omnium», ἀλλ' ἐπὶ τοῦ «dissensus omnium». Οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι διατηροῦν καὶ συντηροῦν σήμερον τὴν πολιτείαν, εἶναι ὄχι ὁ ἐνθουσιασμός ἢ καὶ ἀπλῶς συνειδητὴ τις καὶ ἀπηλλαγμένη ἐπιφυλάξεων ἀναγνώρισις, ἀλλ' ὁ φόβος, ἡ δύναμις τῆς συνηθείας καὶ ἡ ἀνοχή, ἡ ὀφειλομένη εἰς τὸ ὅτι οἱ πολῖται, θέλοντες τὴν «ἡσυχίαν» των, ἀποφεύγουν νὰ θίξουν ταύτην. Ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, ἂν καὶ ζῇ εἰς πολιτείαν δημοκρατουμένην, εἰς πολιτείαν, ἡ ὁποία ἀνήκει εἰς αὐτόν, δὲν εἶναι ὄν πολιτικόν, κατέστη ξένος πρὸς τὴν πολιτείαν. Εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην τοῦ Salz ἔγκειται κυρίως ἡ τραγικότης τῆς σχέσεως τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου πρὸς τὴν

1) Πρὸβλ. Arthur Salz, Macht und Wirtschaftsgesetz, Berlin 1930, σ. 64 κ. ἑ.

πολιτείαν. Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως ταύτης, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς συμπεράσματα ἔξαιρέτως σοβαρά. Ὅσον περισσότερο πλησιάζει ὁ ἄνθρωπος τὴν πολιτείαν, τόσον περισσότερο ἀπομακρύνεται ἔσωτερικῶς ἀπ' αὐτῆς. Ὅσον περισσότερο ἀναμιγνύεται εἰς τὰ κοινά, τόσον περισσότερο ἀτομικοποιεῖται. Τὰ χορηγηθέντα εἰς αὐτὸν δικαιώματα, ὅπως ἐκλέγη τοὺς ἀντιπροσώπους του καὶ δι' αὐτῶν τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἀνήκει πλέον ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ ὅποιον διευθύνει καὶ ἀνήκει εἰς αὐτόν, ἡ πολιτικὴ ἐν γένει ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε, δὲν ἔφερε τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια θὰ ἐφραντάζετο τις ὡς φυσικὰ καὶ αὐτονόητα. Ἀφ' ἧς στιγμῆς περιῆλθε τὸ κράτος εἰς χεῖρας μας, ἀπεξενώθημεν ἀπὸ τοῦ κράτους. Αὕτη εἶναι ἡ τραγικὴ ἀντινομία, ἡ ὁποία διέπει τὸν ἄνθρωπον τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν πολιτείαν. Καὶ ἡ ἀντινομία αὕτη δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερνικηθῇ, ἐφ' ὅσον ὁ πολίτης ἐμμένει εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἐλευθερίας του. Ἡ ἐλευθερία τοῦ πολίτου, ὅπως ἀναμιγνύεται εἰς τὰ κοινά, σημαίνει ἀτομικοποίησιν. Ἡ ἀτομικοποίησις δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὴν ὑπαρξιν πολιτειακῆς συνειδήσεως, δηλαδὴ κοινῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου διασπᾷ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους. Οὐδεμία νομικὴ ἀφαίρεσις, οὐδεμία ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα θεωρία περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας εἶναι δυνατὸν νὰ σώσῃ τὴν σύγχρονον πολιτείαν ἀπὸ τοῦ κινδύνου, τὸν ὅποιον διατρέχει. Τὴν πολιτείαν διευθύνει ὄχι ἐνιαία τις βούλησις, ἀλλὰ κᾶτι, τὸ ὅποιον δημιουργεῖται κατὰ παράβασιν τῆς ἐντολῆς μεγάλου τμήματος τοῦ λαοῦ καὶ τὸ ὅποιον συνήθως οὐδ' αὕτη αὕτη ἢ βούλησις τῆς πλειοψηφίας εἶναι. Ὅπισθεν τοῦ θεσμοῦ τῆς πλειοψηφίας ὑπάρχει μυστήριον. Τὸ μυστήριον τοῦτο εἶναι, ἔσωτερικῶς συλλαμβανόμενον, ὁ ἀριθμὸς. Τὸ ὅτι ἀνήχθη οὗτος εἰς τὸ μόνον κριτήριον περὶ τοῦ ἀλανθᾶστου καὶ ὀρθοῦ, ἀποτελεῖ ἐν ἑκ τῶν βαρυτέρων χαρακτηριστικῶν τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ ποιότης μετατρέπεται εἰς ποσότητα. Ἡ μετατροπὴ αὕτη εἰς τὴν πολιτικὴν ζωὴν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί εἰ μὴ διὰ μέσων ἀθεμίτων ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει μυστηριωδῶς. Ποιότητες, σκέψεις καὶ βάρη σταθμιζόμενα εἰς τὴν συνείδησιν ὠθοῦν ἕκαστον ἐξ ἡμῶν τῶν ἐλευθέρων πολιτῶν καὶ ἀτόμων εἰς τὸ νὰ ψηφίσῃ καθ' ὃν τρόπον ἀποφασίζει εἰς ἑκάστην εἰδικὴν περίπτωσιν. Καὶ ὅμως: ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐξάγεται ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τῶν ψήφων, τὰς ὁποίας ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ἀτομικῶς ἔδωκε, ἐξάγεται ἐπὶ τῇ βάσει κριτηρίου ποσοτικοῦ. Ὁ θεσμὸς τῆς πλειοψηφίας, ὁ ὅποιος εἶναι ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, ὀφείλεται εἰς μίαν ἐκ τῶν μεγαλει-

τέρων οὐτοπιῶν τῆς νεωτέρας ἐποχῆς. Τῆς οὐτοπίας ταύτης ὁ κυριώτερος φορεὺς ὑπῆρξεν ὁ R o u s s e a u. Οὗτος, διαισθανόμενος τὴν τραγικὴν ἀντινομίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπέπρωτο νὰ ὀδηγήσῃ ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία, ἐδίδαξεν, ὅτι οἱ καταστατικοὶ τοῦλάχιστον χάραται τῶν κρατῶν, τὰ συντάγματα, πρέπει νὰ εἶναι προϊόντα τῆς ὁμοφωνίας πάντων τῶν πολιτῶν, δηλαδή νὰ ὀφείλονται εἰς παμψηφίαν. Εἶναι ὅμως τοῦτο δυνατόν; Ἄσφαλῶς ὄχι! Καὶ ὅμως: μόνον ἐὰν ἦτο τοῦτο δυνατόν ἢ ἐὰν ἦτο τοῦλάχιστον δυνατόν νὰ ἐγκαταλείπουν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ D e V a t t e l, τὰ ὄρια τῆς πολιτείας οἱ μειοψηφοῦντες (διὰ νὰ μεταβάλλεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκάστοτε ἡ πλειοψηφία—ἔστω καὶ διὰ τῆς βίας—εἰς παμψηφίαν), μόνον ἐὰν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἡ οὐτοπία αὕτη εἰς πραγματικότητα, θὰ ἐπεφεύγετο ἡ ἀντινομία, περὶ τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν ἄνωτέρω. Ὁ χειραφετηθεὶς ὅμως πολιτικῶς νεώτερος ἄνθρωπος, μὴ δυνήθεις νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν οὐτοπίαν τοῦ R o u s s e a u, ἐχρησιμοποίησε ταύτην μόνον ὡς ἰδεολογικὴν ἀρχὴν καὶ ἠρκέσθη εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ δυνατοῦ. Τὸ μόνον ὅμως δυνατόν, ὅταν ὀρμᾶται τις ἐκ τῆς ἰδέας τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας, εἶναι ἡ ἀντινομία, τὴν ὁποίαν ἠθέλησεν ἀκριβῶς ὁ R o u s s e a u νὰ ἀποφύγῃ. Τοιουτοτρόπως εὑρισκόμεθα σήμερον πρὸ τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἐπιστοποίησαμεν ἄνωτέρω. Ὅσον περισσότερο καθίσταται ὁ ἄνθρωπος πολιτικῶς ἐλεύθερος, ὅσον περισσότερο περιέρχεται ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἰς χεῖρας του, τόσον περισσότερο ἀποξενοῦται οὗτος ἀπὸ τῆς πολιτείας. Ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος δὲν προσκρούει πλέον ἐπὶ δυσκολιῶν. Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία περιέρχεται μόνον τύποις εἰς χεῖρας τοῦ κατ' ἐπίφασιν χειραφετηθέντος πολίτου. Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ταυτίζεται τὸ ἄτομόν του πρὸς τὴν πολιτείαν. Τοιουτοτρόπως γεννᾶται εἰς τὴν συνείδησίν του ἡ ἀπογοήτευσις καὶ τὸ αἴσθημα, ὅτι ἐξηπατήθη. Ἄλλοτε ἐπίστευεν εἰς τὴν πολιτείαν, ὅπως ἐπίστευε καὶ εἰς τὸν Θεόν. Σήμερον, ὅποτε λέγουν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι «δική του», ἐν ᾧ εἶναι τόσον ξένη, ὅσον καὶ ἄλλοτε, ἔπαυσε πιστεύων εἰς αὐτήν. Ἄλλοτε ἦτο εὐτυχής, αὐταπατῶμενος. Σήμερον ἡ αὐταπάτη δὲν εἶναι πλέον δυνατὴ, διότι, ἐν ᾧ ἐδόθη εἰς αὐτόν τὸ δικαίωμα νὰ θεωρῇ τὴν θέλησίν του ὡς τὴν θέλησιν τῆς πολιτείας, βλέπει ὅτι ἡ θέλησις τῆς πολιτείας δὲν εἶναι ἡ θέλησίς του. Ἄλλοτε δὲν ἐγεννᾶτο εἰς τὴν συνείδησίν του τὸ ἐρώτημα, ἐὰν ταυτίζεται ἡ θέλησις τῆς πολιτείας πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν. Ἡ θέλησις τῆς πολιτείας ἦτο εἰς αὐτόν ἀπλῶς σεβαστὴ καὶ ὅπωςδῆποτε σεβαστὴ. Σήμερον ἐφωτίσθη καὶ τὸ φῶς ἀποκαλύπτει τὸ ψεῦδος.

Διὰ τῶν ἀνωτέρω δὲν ἀποβλέπομεν εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωμεν ἰδεολογίαν τινὰ ἀντιδραστικὴν. Ἡ ἐπαναφορὰ παλαιῶν συστημάτων—καὶ εἰάν ἦτο κατ' ἀρχὴν δυνατὴ—δὲν θὰ ἔσωζε πάντως τὴν κατάστασιν. Ὁ πολίτης ἐφωτίσθη πλέον καὶ ἡ πίστις του ἐπὶ τὴν πολιτείαν δὲν θὰ ἀνεγεννᾶτο, αἰρομένης τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας του καὶ ἀνασυγκροτουμένων τῶν παλαιῶν ἀπολυταρχικῶν κρατῶν. Ἡ συμφιλίωσις κράτους καὶ πολίτου—εἰάν πρόκειται κατ' ἀρχὴν νὰ ἐπιτευχθῆ καὶ πάλιν—ἀποτελεῖ πρόβλημα, τὸ ὁποῖον θὰ λύσῃ τὸ μέλλον διὰ τοῦ μέλλοντος, δηλαδή διὰ νέων συστημάτων καὶ ὄχι διὰ τῆς ἀναβιώσεως τοῦ παρελθόντος.

13.—Ἄς ἐπανέλθωμεν ἤδη εἰς τὸν Salz. Ἄς παρακολουθήσωμεν καὶ περαιτέρω τὸν τρόπον, κατ' ὃν παρατηρεῖ οὗτος τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου πρὸς τὴν πολιτείαν, συμπληροῦντες τὰ ὑφ' ἡμῶν ἀνωτέρω λεχθέντα.

Ὁ Salz θέτει ὀρθῶς τὸ ἐρώτημα: Τὶ ἀκριβῶς σκεπτόμεθα ἡμεῖς οἱ ἐλεύθεροι πολῖται, ὅταν ὁμιλῶμεν περὶ πολιτείας καὶ ποῖον εἶναι τὸ ὕλικόν τῆς πείρας, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἀντλοῦμεν τὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν μας; Οἱ περισσότεροι, σκεπτόμενοι τὴν πολιτείαν, ἔχουν ὑπ' ὄψιν τὸν δημόσιον ὑπάλληλον, εἰδικώτερον δὲ τὸν ἐφοριακὸν ὑπάλληλον, διότι δι' αὐτοῦ ἔρχονται κυρίως εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸ κράτος. Τὴν πολιτείαν αἰσθάνεται καὶ γνωρίζει ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος κυρίως ὡς ἄσπλαχνον Fiskus. Πάντες παραπονοῦνται κατ' αὐτῆς καὶ οὐδεὶς προσφέρει εὐχαρίστως ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀναγκαῖον διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κράτους. Ὅταν συμβαίῃ κακόν τι, ὁ μόνος ὑπεύθυνος, ὁ φέρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου, εἶναι τὸ κράτος. Τὸ κῦρος του ἔχει κλονισθῆ κατὰ τρόπον ἀνεπανόρθωτον. Εἰς τὸν κλονισμόν τοῦ κύρους του συνέβαλε, κατὰ τὸν Salz, σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ γενεά μας παρηκολούθησεν ἰδίῳις ὄμμασι τὸ πῶς συντελεῖται ἡ «μυστικὴ» πρᾶξις τῆς ἰδρύσεως καὶ ἀνατροπῆς τῶν κρατῶν. Τὸ μυστικὸν καὶ μυστηριώδες εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἐξηφανίσθη. Δωδεκάδες κρατῶν ἐδημιουργήθησαν αἰφνιδίως ἐπὶ τῇ βάσει προκεκανονισμένου σχήματος ὡς βιομηχανικὰ ἐμπορεύματα. Νόθα προϊόντα τῆς τύχης ἢ τῆς βίας, τοῦ μίσους ἢ τῆς προδοσίας, εἰς τὴν γένεσιν τῶν ὁποίων συνέβαλον πᾶσαι αἱ κακαὶ πλευραὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Τὰ κράτη ταῦτα δὲν προῆλθον ἐξ ὀργανικῆς τινος ἀναπτύξεως, δὲν ἐμφανίζονται διεπόμενα ὑπὸ ἀνωτέρου τινος Μοιραίου· ἐγεννήθησαν μάλιστα παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πληθυσμοῦ των, ἄνευ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ὑπῆρξε στιγμή—καὶ ὁ Salz ἐννοεῖ τὴν θριαμβευτικὴν ἐκείνην στιγμήν,

καθ' ἣν συνετάσσοντο αἱ συνθηκαὶ τῆς εἰρήνης—, ὑπῆρξε στιγμή, καθ' ἣν ἐφαίνετο πράγματι εὐκολώτερον νὰ ἰδρῦση τις νέαν πολιτείαν ἀπὸ τοῦ νὰ δημιουργήσῃ ὑγιᾶ οἰκονομικὴν ἐπιχείρησιν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκλονίσθη ἡ πολιτειακὴ συνείδησις ὄχι μόνον ἐκείνων, εἰς βάρος τῶν ὁποίων συνέβησαν αἱ διάφοροι ἀνατροπαί, ἀλλὰ καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐξεμεταλλεύθησαν ταύτας. Πῶς ἦτο δυνατόν κατόπιν αὐτῆς τῆς πείρας νὰ ἐξακολουθῇ ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος πιστεύων εἰς τὴν θείαν μοῖραν, ἡ ὁποία διέπει τὴν γένεσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν κρατῶν ;

Ἄλλος σπουδαῖος λόγος, ὁ ὁποῖος συμβάλλει εἰς τὴν διάλυσιν τῆς πίστεως, τὴν ὁποίαν ἔτρεφεν ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν πολιτείαν, εἶναι, κατὰ τὸν Salz, ἡ συνειδητὴ πλέον ἐκδήλωσις τῶν ἀντινομιῶν, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν σύγχρονον κοινωνίαν καὶ αἱ ὁποῖαι συνίστανται ὄχι μόνον εἰς τὰς ἀντιθέσεις τῶν διαφόρων τάξεων πρὸς ἀλλήλας, τῶν διαφόρων συμφερόντων πρὸς ἀλλήλα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀντίθεσιν τοῦ κράτους ἐν γένει πρὸς τὴν οἰκονομίαν, τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ πρὸς τὸν ἔθνικισμόν, τῆς ἰδέας τοῦ κράτους πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἔθνους, τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς αὐταρκειᾶς, τῆς προόδου πρὸς τὴν συντήρησιν καὶ τόσων ἄλλων στοιχείων, τὰ ὁποῖα ἀντιμάχονται ἀλλήλα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν σχέσιν εἰδικῶς τοῦ κράτους πρὸς τὴν οἰκονομίαν, ὁ παγκόσμιος πόλεμος ἔδωκε πρὸς στιγμήν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι αὕτη θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ρυθμισθῇ καὶ πάλιν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε νὰ ὑποταγῇ—ὅπως καὶ ἄλλοτε, δηλαδὴ πρὸ τῆς θριαμβευτικῆς ἀναπτύξεως τοῦ Καπιταλισμοῦ—ἡ οἰκονομία ὑπὸ τὸ κράτος. Ἡ ἐντύπωσις ὅμως αὕτη, τῆς ὁποίας τὴν γένεσιν προεκάλεσαν αἱ ἐξαιρετικαὶ συνθηκαὶ, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἀπεδείχθη στηριζομένη ἐπὶ ἐσφαλμένης βάσεως. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἀνεγεννήθη πρὸς στιγμήν ἡ παλαιὰ καὶ πρὸς τὸ γενικώτερον πνεῦμα τῆς ἐποχῆς κατὰ βάθος ἀσυμβίβαστος πεποίθησις, ὅτι τὸ κράτος εἶναι παντοδύναμον. Ἡ ἀναγέννησις τῆς πεποιθήσεως ταύτης ὠφείλετο εἰς τὸν λόγον, ὅτι τὰ κράτη ἠνάγκασαν τὴν οἰκονομίαν νὰ ἀπαρνηθῇ τὴν ἰδίαν αὐτῆς αὐτονομίαν. Κατὰ τὸν πόλεμον ἡ ρύθμισις τῆς οἰκονομίας κατέστη ἔργον κρατικόν, ἡ παραγωγή, ἡ διανομή, ἡ κατανάλωσις καὶ ἡ κυκλοφορία τῶν ἀγαθῶν ἐρρυθμίζοντο ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἡ αὐτονομία τῆς οἰκονομίας, ἡ ὁποία ἰδιάζει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸ ἀστικὸν καὶ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς, εἶχεν ἀρθῆ, τὸ δὲ κράτος ἀπεδείχθη εἰς τὰς περισσοτέρας τῶν περιπτώσεων ἄξιον τῆς ἀνακτήσεως τῶν κυριαρχικῶν του ἀπέναντι τῆς οἰκονομίας δικαιωμάτων. Τοιοῦτοτρόπως ἐδη-

μιουργήθη ἢ ἐντύπωσις, ὅτι τὸ κράτος εἶναι καὶ γενικῶς—δηλαδή ἀνεξαρτήτως τῶν εἰδικῶν περιστάσεων, αἱ ὁποῖαι ἐκράτουν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου—εἰς θέσιν, ὅπως ὑποτάξῃ τὴν οἰκονομίαν καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του. Ἡ δύναμις τῆς πολιτείας ὑπερετιμήθη. Καὶ ὑπῆρξαν πολλοὶ οἱ πιστεύσαντες, ὅτι καὶ μετὰ τὸν πόλεμον—καὶ μάλιστα διατηρουμένου τοῦ ἀστικοῦ καὶ φιλελευθέρου κοινωνικοῦ καθεστῶτος—θὰ ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῇ ἢ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου δημιουργηθεῖσα σχέσις ὑποταγῆς τῆς οἰκονομίας ὑπὸ τὸ κράτος. Τὸ ὅτι, παρελθόντος τοῦ πολέμου, ἀπεδείχθη ἡ πίστις αὕτη ἐστερημένη σοβαρῶν προϋποθέσεων, τοῦτο προεκάλεσε νέαν ἀπογοήτευσιν καὶ ὁ μεταπολεμικὸς ἄνθρωπος ἀπεξενώθη ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀκόμη περισσότερον τοῦ προπολεμικοῦ ἀνθρώπου. Οὐδὲν τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου κρατῶν κατώρθωσε μετὰ τὴν λήξιν τούτου νὰ συνεχίσῃ ἐπὶ μακρὸν τὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατ' ἀνάγκην ἐγκαινισθεῖσαν οἰκονομικὴν πολιτικὴν. Ὁ Salz παρατηρεῖ ὀρθότατα, ὅτι οἱ νόμοι τοῦ πολέμου δὲν ταυτίζονται πρὸς τοὺς νόμους τῆς οἰκονομίας. Τὸ πρόβλημα, πῶς εἶναι δυνατόν ἐν εἰρήνῃ νὰ λειτουργήσῃ ἡ ὀργανωμένη οἰκονομία, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λυθῇ ὑπὸ τοῦ πολέμου.

Τοιουτοτρόπως εἰς τὰς τόσας ἀπογοητεύσεις, τὰς ὁποίας αἰσθάνεται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος εἰς τὴν σχέσιν του πρὸς τὴν πολιτείαν, προσετέθη καὶ ἄλλη. Ὁ πόλεμος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδῃ καὶ πάλιν τὴν πολιτείαν πίπτουσαν ἀπὸ τοῦ ὕψους, εἰς τὸ ὁποῖον κατώρθωσεν αὕτη πρὸς στιγμὴν καὶ πάλιν νὰ ἀνέλθῃ. Πῶς εἶναι δυνατόν μεθ' ὅλας αὐτὰς τὰς ἀπογοητεύσεις νὰ ἐξακολουθῇ πιστεύων εἰς τὴν πολιτείαν; Καὶ ὡς συμπλήρωμα ὅλης αὐτῆς τῆς οἰκτρᾶς σχέσεως, ἡ ὁποία συνδέει τὸν πολίτην πρὸς τὴν πολιτείαν, ἔρχεται ἡ θεωρία, ἡ νομικὴ θεωρία περὶ τῆς πολιτείας, ἡ ὁποία, ἀραιομένη ἀκόμη τὰς ἀρχὰς τῆς ἀπὸ πνευματικοὺς κόσμους, οἱ ὁποῖοι διελύθησαν, ἐξακολουθεῖ ἐμμένουσα εἰς τὴν ἰδέαν τῆς παντοδυναμίας τῆς πολιτείας καὶ ἐμποδίζουσα τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ νὰ μελετήσῃ τοῦλάχιστον ὀρθῶς τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸ κράτος. Ὁ Salz τονίζει λίαν ἐπιτυχῶς, ὅτι ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας εἶναι σὺν τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ θῦμα τῆς ὀπισθοδρομικῆς περὶ πολιτείας θεωρίας. Ἡ μυθολογία τοῦ κράτους, ἐντὸς τῆς ὁποίας κινεῖται ἀκόμη ἡ θεωρία, ἀποκλείει εἰς αὐτὸν τὸν ἀνοικτὸν καὶ πραγματικὸν ὀρίζοντα. Ἡ περὶ πολιτείας θεωρία, ἀφηρημένη ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον καὶ καλλιερ- γουμένη κυρίως ὑπὸ νομομαθῶν καὶ ἐρμηνευτῶν τῶν νόμων, ἀντιπαρέρχεται τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς πραγματικῆς ζωῆς τῆς κοινο-

νίας καὶ δημιουργεῖ σύγχυσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἐκείνων, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν δι' αὐτῆς νὰ ἐννοήσουν τὴν ἀμφίβολον εἰς τὴν συνείδησίν των σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν. Ὁρμώμενοι ἀπὸ τῶν παρατηρήσεων τούτων τοῦ Salz, τὰς ὁποίας συνεχίζει οὗτος διὰ σειρᾶς ὀλοκλήρου ὀρθοτάτων σκέψεων, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν μετ' ἀπολύτου βεβαιότητος, ὅτι, ἐὰν ἡ θεωρία περὶ πολιτείας ἦτο ὀλιγώτερον ὀπισθοδρομικὴ καὶ ξένη πρὸς τὴν σήμερον κρατοῦσαν πραγματικότητα, ἐὰν δὲν ἀνῆγεν αὕτη εἰς δόγματα τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας διανοοῦμενοι ἄλλων ἐποχῶν ἤντησαν ἀπὸ τὴν διαλυθεῖσαν πλέον σήμερον πραγματικότητα τῶν ἡμερῶν των, ἐὰν ἡ σύγχρονος πολιτειολογία δὲν διείπετο ἀπλῶς ὑπὸ νομικῶν σχημάτων καὶ πλασμάτων, ἡ θέσις τοῦ πολίτου ἀπέναντι τοῦ κράτους θὰ ἦτο ἐν πολλοῖς διάφορος. Οἱ μορφούμενοι ἐπιστημονικῶς πολῖται θὰ διεφωτίζοντο καὶ θὰ διεφώτιζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον καὶ τοὺς ἄλλους. Θὰ ἐδημιουργεῖτο ἡ ἀτμόσφαιρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας πολλὰ τῶν σήμερον ἀλύτων προβλημάτων θὰ ἐλύοντο. Σήμερον ἡ θεωρία διδάσκει τὸ ἀντίθετον ἐκείνου, τὸ ὅποιον συμβαίνει εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὁ μελετῶν αὐτὴν πληροῦται δυσπιστίας. Βλέπει, ὅτι ἡ θεωρία ζητεῖ νὰ τὸν ἐξαπατήσῃ καὶ τοιοῦτοτρόπως οὔτε ἐκεῖνα πιστεύει, τὰ ὁποῖα κατὰ τύχην εἶναι ὀρθά. Ἐὰν ἡ θεωρία δὲν ἦτο ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἐὰν ὁμολόγει ὅσα ὑπαγορεύει ἡ πραγματικὴ ἐρευνα τῆς θέσεως τῆς πολιτείας ἐν τῇ συγχρόνῳ κοινωνίᾳ, θὰ ἐπιστοποίει — καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ πιστοποιήσῃ — τὰ μειονεκτήματα τῆς θέσεως ταύτης τοῦ κράτους, θὰ ἀνεκάλυπτεν ὅμως καὶ ὠρισμένας καλὰς ὄψεις, τὰς ὁποίας ἐξακολουθεῖ καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀκόμη νὰ ἔχῃ τὸ φαινόμενον τῆς πολιτείας. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἀκόμη ἡ πρὸς τὴν πραγματικότητα συμφιλιουμένη πολιτειολογία δὲν ἐπρόκειτο νὰ πιστοποιήσῃ τὴν ὑπαρξίν των καλῶν πλευρῶν τῆς πολιτείας, τὸ ὅτι θὰ ἐμελέτα καὶ θὰ ἠρμήνευε τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα συνδέονται πρὸς τὴν σύγχρονον ὑπόστασίν της, τοῦτο θὰ συνετέλει εἰς τὸ νὰ λυθοῦν πολλαὶ τῶν ἀμφιβολιῶν, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὸν σύγχρονον ἄνθρωπον. Ἡ πιστοποίησις τοῦ κακοῦ θὰ ἦτο ὀπωσδήποτε ὠφελιμωτέρα τοῦ ψεύδους. Ὁρθῶς παρατηρεῖ ὁ Salz, ὅτι τὸ θεμελιῶδες πρόβλημα, τὸ ὅποιον θὰ ἔπρεπε νὰ θέσῃ ἡ πολιτειολογία ἐκείνη, ἡ ὁποία δὲν θέλη νὰ ἀγνοῇ τὴν πραγματικότητα, εἶναι τὸ ἑξῆς: Ποία εἶναι ἡ θέσις τῆς πολιτείας ἐντὸς τῆς κοινωνίας καὶ ἀπέναντι αὐτῆς; Ποῦ εὐρίσκειται ἡ πολιτεία καὶ ποῦ εἶναι δυνατόν νὰ συλληφθῇ αὕτη διὰ τῶν χειρῶν; Εἶναι κατ' ἀρχὴν δεδικαιωμένη καὶ μέχρι τίνος σημείου εἶναι δεδικαιωμένη ἡ ὑπακοή, τὴν ὁποίαν ἐπιβάλλει ἡ πολιτεία εἰς τοὺς ὑπηκόους της, ἢ μᾶλλον μέχρι

τίνος σημείου ἐπιτρέπει ἢ πραγματικότης τὴν ἀπαίτησιν τῆς ὑπακοῆς καὶ ποῦ παύει αὕτη νὰ εἶναι σοβαρὰ καὶ καταντᾶ νὰ εἶναι γελοία ; Μὲ ἄλλας λέξεις : ἡ πολιτειολογία θὰ παύσῃ νὰ εἶναι ξένη πρὸς τὴν πραγματικότητα, ὅταν θὰ μελετήσῃ τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας κοινωνιολογικῶς. Ἐφ' ὅσον δὲν ἀποφασίζει νὰ μεταβάλῃ θεμελιωδῶς τὸν τρόπον, κατὰ τὸν ὁποῖον θέτει τὰ προβλήματα τῆς, θὰ ζῆ ὡς ἑξωτερικὴ τις ἐπιστήμη, ἢ ὁποία μόνον σύγχυσιν θὰ προκαλῆ εἰς τοὺς μελετητάς τῆς.

14. — Λέγοντες ὅσα εἶπομεν ἄνωτέρω περὶ τῆς συγχρόνου πολιτειολογίας, δὲν ἀγνοοῦμεν τὴν ὑπαρξιν θεωριῶν τινῶν πολιτειολογικῶν, δι' ὧν ἤρξατο ἤδη ἐπιχειρουμένη ἢ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ὀρθὴ θέσις τῶν προβλημάτων καὶ ἡ συμφιλίωσις μὲ τὴν πραγματικότητα. Πρόκειται ὁμῶς δυστυχῶς μόνον περὶ ἐξαιρέσεων καὶ δὴ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ περὶ ἐξαιρέσεων, δι' ὧν ἐξεδηλώθη ἀπλῶς ἢ διάθεσις τῆς συμφιλίωσης, χωρὶς νὰ ἐπιτευχθῆ αὕτη καὶ πλήρως. Ἡ σημαντικώτερα τῶν ἐξαιρέσεων ἐξεδηλώθη εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ ἐρευνῶσα τὴν πολιτείαν ἐπιστήμη ἦτο σχεδὸν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑποτεταγμένη εἰς τὴν αὐστηρὰν νομικὴν σκέψιν. Ἡ πολιτεία ὄφειλε νὰ εἶναι ἀντικείμενον μόνον τῆς ἐπιστήμης τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου. Ὁ Laband, ὁ ὄξυνούστατος αὐτός, ἀλλὰ μόνον νομικῶς σκεπτόμενος συνταματολόγος, ἐκυριάρχει, αὕτη αὕτη δὲ ἡ πολιτειολογία τοῦ Jellinek—ἀν καὶ διέπεται κατὰ βάθος ὡσαύτως ὑπὸ νομικῆς σκέψεως—ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τινῶν ὡς ἱεροσυλία. Εἰς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐνεφανίσθη ἐν Γαλλίᾳ ὁ Duguít καὶ ἔθεσε τὰ προβλήματα τῆς πολιτειολογίας κατὰ τρόπον νέον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸν ἀκολουθούμενον ὑπὸ τῶν νομικῶν. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀπετέλεσεν ἀναντιρρήτως πρόοδον σημαντικὴν, ἢ διάθεσις πρὸς συμφιλίωσιν τῆς θεωρίας πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐξεδηλώθη. Τὰ ἀποτελέσματα ὁμῶς τῆς ἐρεύνης, τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη ἐγκαινιάζων ὁ Duguít, δὲν ἦσαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ δημιουργήσουν νέαν κατάστασιν εἰς τὴν ἐπιστήμην. Σημασίαν πάντως εἶχε τὸ γεγονός, ὅτι διανοούμενος ἐκ τοῦ κύκλου τῶν νομομαθῶν, προσεπάθησε νὰ συμφιλίωσῃ τὴν πολιτειολογίαν καὶ δὴ ὄχι μόνον αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιστήμην τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου πρὸς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Ἡ μέθοδος ὁμῶς, ἣν ἠκολούθησεν ὁ Duguít, εἶχεν ἤδη κατὰ τρόπον ἀνάλογον ἀκολουθηθῆ καὶ ὑπ' ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι, ὀρμηθέντες ἀπὸ σφαίρας ξένης πρὸς τὸ δίκαιον, εἶχον παρατηρήσει μονομερῶς τὸ φαινόμενον τῆς πολιτείας. Ἐννοοῦμεν κυρίως τοὺς Marx καὶ Engels, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν, ὡς γνωστόν, νὰ ἐμφανίσουν τὴν πολιτείαν ὡς ἀπλοῦν προϊὸν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν τάξεων, ὡς τὸ

κυριώτερον μέσον, δι' οὗ ἐπιβάλλεται ἡ μία τάξις ἐπὶ τῆς ἄλλης καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὡς ἐν ἐκ τῶν στοιχείων ἐκείνων τῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, τὰ ὅποια, αἰρομένου τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ χαρακτῆρος τῆς κοινωνίας καὶ πραγματοποιουμένου τοῦ κομμουνισμοῦ, θὰ ἐκλείψουν πλήρως. Ὁ Engels ἠσχολήθη μάλιστα ἰδιαίτερος περὶ τὴν ἔρευναν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἡ πολιτεία, συνδυάσας τὴν γένεσιν ταύτης πρὸς τὴν γένεσιν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας. Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα νὰ κρίνωμεν τὴν θεωρίαν τῶν Marx καὶ Engels. Ὁ πολιτειολόγος Hans Kelsen ἤσκησεν ἤδη ἐπιτυχῆ κριτικὴν εἰς βάρος της, ἐν εἰδικῇ δὲ πραγματείᾳ περὶ Marx προέβημεν καὶ ἡμεῖς εἰς κριτικὴν ἀντιμετώπισιν ταύτης. Ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἀπλῶς τοῦτο: ὅτι—καὶ ἐὰν ἀκόμη ἦτο ἡ θεωρία τῶν Marx καὶ Engels ὀρθή—δὲν θὰ ἐδημιούργει πάντως τὴν νέαν πολιτειολογίαν, τὴν ὁποίαν ζητοῦμεν. Καὶ δὲν θὰ ἐδημιούργει τὴν ζητουμένην πολιτειολογίαν, διότι ἡ ἀποψις, ἀφ' ἧς ὀρμᾶται, εἶναι μονομερής. Ἡ σοσιαλιστικὴ θεωρία ἐρευνᾷ μόνον τὸ πρόβλημα τῆς γενέσεως τῆς πολιτείας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐξαγάγῃ διὰ τῆς γενεσιουργικῆς παρατηρήσεως συμπεράσματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ὄντοτητα τῆς πολιτείας. Τὸ τελευταῖον τοῦτο—ἐκτὸς τοῦ ὅτι ὀδηγεῖ εἰς σύγχυσιν μεθοδολογικὴν—δὲν ἐπαρκεῖ τελείως εἰς τοὺς σκοποὺς, χάριν τῶν ὁποίων ζητεῖται ἡ νέα πολιτειολογία. Αὕτη θὰ ἔπρεπε νὰ δώσῃ ἀπάντησιν ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐρώτημα: πῶς γεννᾶται ἡ πολιτεία καὶ ποῦ ὀφείλεται ἡ ὑπαρξίς της,—ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα: μέχρι τίνος σημείου εἶναι δεδικαιολογημένη—ὄχι ἠθικῶς, ἀλλὰ πραγματικῶς δεδικαιολογημένη, δηλαδή δυνατὴ—ἡ ἰσχὺς τῶν πολιτειακῶν προσταγῶν. Εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ προβλήματος τούτου οὔτε οἱ Marx καὶ Engels εἰσῆλθον, οὔτε ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ὀπαδῶν των, οἱ ὅποιοι, ὡς π. χ. ὁ Kautsky, ἠσχολήθησαν εἰδικῶς περὶ τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας. Τὸ αὐτὸ δέον νὰ λεχθῆ καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὸν κοινωνιολόγον Franz Oppenheimer, τοῦ ὁποίου ἡ περὶ πολιτείας θεωρία, ἀναγομένη εἰς τὸν Saint-Simon καὶ βασιζομένη κυρίως ἐπὶ τοῦ Αὐστριακοῦ κοινωνιολόγου καὶ ἐρευνητοῦ τοῦ προβλήματος τῶν φυλῶν Ludwig Gumplowicz, ἐμφανίζεται ὡς ἀποκρυσταλλώσασα τὴν κοινωνιολογικὴν ἰδέαν τῆς πολιτείας. Καὶ ὁ Oppenheimer θεωρεῖ τὴν Πολιτείαν συνδεδεμένην πρὸς τὴν ὑπόστασιν τοῦ ἀνταγωνιστικοῦ χαρακτῆρος τῆς κοινωνίας. Τὸ σημεῖον, ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὅποιον διίσταται ἡ θεωρία τοῦ Oppenheimer πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν θεωρίαν, εὔρηται ἄλλοῦ. Τόσον ὁ Marx, ὅσον καὶ ὁ Oppenheimer θεωροῦν τὴν πολιτείαν ὀφειλομένην

εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς ἀντιθέσεως τῶν τάξεων, δηλαδή τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος. Ἐν ᾧ ὅμως ὁ Marx θεωρεῖ τὴν γένεσιν τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος ὡς ὀφειλομένην εἰς τὸ φαινόμενον τῆς πρωτογενοῦς συσσωρεύσεως τοῦ πλούτου, κατὰ τὸν Oppenheimer, ἡ καταγωγὴ τῆς κοινωνικῆς ἀνισότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς πολιτείας δὲν εἶναι ἐνδογενής, ἀλλ' εἶναι ἐξωγενής. Δὲν ὑπάρχει, κατ' αὐτόν, πρωτογενὲς οἰκονομικὸν φαινόμενον συσσωρεύσεως τοῦ πλούτου. Δὲν ὑπάρχει κοινωνικὴ ἀνισότης πηγάσα ἐκ τῶν κόλπων λαοῦ τινος πρωτογενῶς καὶ ἄνευ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐπεμβάσεως. Τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα καὶ τὴν ἐμφάνισιν τῆς πολιτείας προεκάλεσε παντοῦ ἡ κατάκτησις λαοῦ τινος ὑπὸ ἄλλου.

Ὡς ἐλέχθη ἤδη καὶ ἀνωτέρω, οὔτε ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Oppenheimer (ἡ ὁποία, αὕτη καθ' ἑαυτήν, βασίζεται ἐπὶ σοβαρῶν ἐπιστημονικῶν ἐπιχειρημάτων) θέτει τὰ προβλήματα, δι' ὧν θὰ ἐγεννᾶτο ἡ ζητούμενη νέα πολιτειολογία. Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα: «πῶς ἐγεννήθη ἡ πολιτεία», δὲν θὰ ἔπρεπε μάλιστα κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρῆται ἱκανή, ὅπως ἀποτελέσῃ ἀπάντησιν καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα: «τί εἶναι ἡ πολιτεία». Καὶ ἐὰν ἀκόμη ἐγεννήθη ἡ πολιτεία ὡς μέσον ἐπιβολῆς καὶ ἐξασφαλίσεως τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ἐνὸς λαοῦ ἐπὶ τοῦ ἄλλου, τῆς μιᾶς τάξεως ἐπὶ τῆς ἄλλης, τοῦτο δὲν σημαίνει, ὅτι ἐξακολουθεῖ ἐξυπηρετοῦσα τὸν σκοπὸν ἢ μόνον τὸν σκοπὸν, χάριν τοῦ ὁποίου ἐγεννήθη. Ὡστε: ὄχι μόνον τὸ πρόβλημα τῆς «πραγματικῆς» ἐκτάσεως τῆς ἰσχύος τῶν πολιτειακῶν προσταγῶν (ἐκτάσεως, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζομεν ὡς πραγματικὴν διὰ νὰ διακρίνωμεν ταύτην ἀπὸ τῆς ἀπλῶς «νομικῆς» ἐκτάσεώς της), ἀλλ' οὔτε κἂν τὸ πρόβλημα τοῦ τί εἶναι σήμερον ἡ πολιτεία καὶ ποία ἡ θέσις της ἐν τῇ κοινωνίᾳ λύεται διὰ θεωριῶν, ὡς ἡ σοσιαλιστικὴ καὶ ἡ τοῦ Oppenheimer. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον τῶν προβλημάτων τούτων, πρόοδον σημαντικὴν ἐσημείωσεν ἡ ἔρευνα τοῦ Max Weber. Οὗτος ἐπεχείρησε νὰ ἐκτιμήσῃ ἰδιαιτέρως τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ διοικητικὴ μηχανή, ἡ γραφειοκρατία ἐν τῇ νεωτέρᾳ πολιτείᾳ, καταλήξας εἰς συπεράσματα, δι' ὧν διαφωτίζεται ἐξαιρετικῶς ἡ σχέσις τῆς πολιτείας πρὸς τὴν κοινωνικὴν πραγματικότητα. Καὶ τοῦ Max Weber ὅμως ἡ ἔρευνα περιορίζεται μόνον εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Ὁ μέγας οὗτος κοινωνιολόγος δὲν ἠσχολήθη συστηματικῶς περὶ τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας, ἀλλ' ἔθιξε τοῦτο μόνον, ἔφ' ὅσον οἱ γενικώτεροι καὶ συνήθως πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς θρησκείας συνδεόμενοι σκοποὶ τῶν ἐρευνῶν του ἐπέβαλον τοῦτο.

15.— Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐπεχειρήσαμεν νὰ δώσωμεν ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἰκόνα τῆς καταστάσεως, ἣ ὁποία κρατεῖ εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρόβλημα τῆς πολιτείας. Ἦδη, ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν D u g u i t, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ὠρμήθημεν εἰς τὴν σύντομον ταύτην περιγραφὴν, δεόν νὰ τονίσωμεν, ὅτι καὶ αὐτός, δηλαδὴ ὁ πρῶτος ἐκ τῶν καθ' αὐτὸ νομικῶν, οἱ ὁποῖοι προσεπάθησαν νὰ συμφιλώσουν τὴν πολιτειολογίαν πρὸς τὴν πραγματικότητα, δὲν ἐπροχώρησε πολὺ πέραν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἠρεύνθησαν ταύτην μόνον ἀπὸ τῆς ἐπόψεως τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγεννήθη. Καὶ ὁ D u g u i t χαρακτηρίζει τὴν πολιτείαν ἀπλῶς ὡς κατάστασιν, δι' ἧς ἐκδηλοῦται καὶ ἐξασφαλίζεται ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἰσχυροῦ εἰς βάρος τοῦ ἀδυνάτου, τοῦ πλουσίου εἰς βάρος τοῦ πτωχοῦ, τοῦ εὐφυοῦς εἰς βάρος τοῦ διανοητικῶς ἀσθενεστέρου. Τοῦτο μόνον διακρίνει τὸν D u g u i t ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων, περὶ ὧν ἀνωτέρω ἐπραγματεύθημεν: ὅτι, ὠρμώμενος ἀπὸ τῆς θεωρίας ταύτης καὶ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἀπὸ τῆς προσπαθείας, ὅπως νοήσῃ τὴν πραγματικότητα, ἀσκεῖ κριτικὴν εἰς βάρος τῶν ἀπλῶς νομικῶν ἀρχῶν, αἱ ὁποῖαι διέπουν τὴν «ἐπίσημον» οὕτως εἰπεῖν πολιτειολογίαν. Σήμερον ἐκδηλοῦνται πλέον συχνότερον—καὶ δὴ εἰς τοὺς κύκλους αὐτῶν τούτων τῶν ἀπὸ τοῦ συνταγματικοῦ δικαίου, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς νομικῆς ἐπιστήμης ὠρμωμένων πολιτειολόγων—προσπάθειαι προσεγγίσεως τῆς πραγματικότητος, χωρὶς τὰ τιθέμενα ἐρωτήματα νὰ ἐξαντλῶνται—ὅπως εἰς τὴν περίπτωσιν καὶ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ D u g u i t—εἰς τὸ τί εἶναι ἀπλῶς ἡ πολιτεία καὶ χωρὶς ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ὅπωςδὴποτε θεμελιῶδες τοῦτο ἐρώτημα νὰ ἐξάγῃται ἀπλῶς ἀπὸ τῆς πιστοποιήσεως τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐγεννήθη ἡ πολιτεία, πιστοποιήσεως, ἣ ὁποία ἄλλως τε πάσχει συνήθως ἐπίσης ἀπὸ μονομερῆ ἐκτίμησιν τοῦ ὕλικου, τὸ ὁποῖον προσφέρει εἰς τὸν ἐρευνητὴν ἡ προῖστορία, ἐθνολογία καὶ ἱστορία. Οὕτω π. χ. ὁ R i c h a r d T h o m a, πολιτειολόγος συγγενῆς πρὸς τὴν νοοτροπίαν τοῦ M a x W e b e r, ἐμφανίζεται θέτων καὶ λύων ἐν πολλοῖς ἐπιτυχῶς προβλήματα, δι' ὧν διασπᾶται ἡ στενότης τῶν ὁρίων, ἐντὸς τῶν ὁποίων διεφυλάσσετο μέχρι τοῦδε ζηλοτύπως ἡ ἐξωτικὴ καὶ ξένη πρὸς τὴν παλλομένην ζωὴν, δηλαδὴ ἀχρηστος καὶ ὑπὸ προλήψεων συντηρουμένη παρθενία τῆς πολιτειολογίας. Ὡσαύτως παρ' ἡμῖν ὁ Ἄλ. Σβῶλος, ἐρευνῶν τὰ προβλήματα τῆς πολιτείας, ὠρμάται ἀπὸ τῆς ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ πολιτεία ζῆ καὶ κινεῖται ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἣ ὁποία γνωρίζει καὶ ἄλλους ὁργανισμοὺς συναγωνιζομένους ἐν πολλοῖς τὴν πολιτείαν, ὅπως εἶναι λ. χ. τὸ πολιτικὸν κόμμα καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις, καὶ ἀποδίδει

ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν ἀντινομιῶν, τὰς ὁποίας ἐδημιούργησεν ἢ σύγχρονος ζωῆ. Πᾶσαι ὅμως αἱ νεώτεραι αὐταὶ ἔρευναι, ὅσονδήποτε πολῦτιμοι καὶ ἐὰν εἶναι αὐταὶ καθ' ἑαυτὰς—ὅσονδήποτε καὶ ἐὰν συμβάλλουν εἰς τὸ νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐπὶ τέλους ὁ ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ νομικῶν σχημάτων καὶ πλασμάτων κεκαλυμμένος ὢν ὀρίζων τῆς πραγματικότητος—δὲν ἔθεσαν ἀκόμη τὸ οὐσιωδέστερον τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα συντηροῦν καὶ ἀπειλοῦν συγχρόνως τὴν πολιτειακὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς μας. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόβλημα εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον διετύπωσεν ὁ Salz καὶ τοῦ ὁποίου τὴν διατύπωσιν υἱοθετήσαμεν ἀνωτέρω. Ἐπαναλαμβάνομεν τὴν γενομένην διατύπωσιν : Μέχρι τίνος σημείου δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς πραγματικότητος καὶ ἀπὸ τίνος σημείου καὶ πέραν καταντᾷ γελοία ἢ ἐκδήλωσις τῆς ἀπαιτήσεως τῆς πολιτείας, ὅπως προκαλῆ ὑπακοήν ; Μὲ ἄλλας λέξεις : Ποῦ ὑπάρχει πράγματι ἡ πολιτεία καὶ ποῦ ὑπάρχει μόνον καθ' ἐπίφασιν ; Ποῦ ἡ βούλησίς της ἀποτελεῖ, ἐκδηλουμένη, βούλησιν ἱκανὴν, ὅπως ἐπιβληθῇ, καὶ ποῦ ἀποτελεῖ σκιά, εἰρωνίαν καὶ γελοιότητα ;

16.— Τὸ ὅτι ἡ νομικὴ ἔκτασις τῆς ἰσχύος τῆς πολιτειακῆς προσταγῆς—(ἐκτασις, ἡ ὁποία δηλοῖ ἀπλῶς τὸ τί θὰ ἔπρεπε νὰ ἰσχύῃ)—δὲν ταυτίζεται πλήρως πρὸς τὴν πραγματικὴν ἔκτασιν τῆς ἰσχύος της, ἀποτελεῖ γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἔπρεπε πλέον σήμερον νὰ γίνεται ἀντικείμενον σοβαρᾶς ἀμφισβητήσεως. Πρὶν ἢ καταλήξωμεν εἰς τὴν γενικωτέραν καὶ καθαρῶς θεωρητικὴν σύλληψιν καὶ ἐρμηνείαν τοῦ γεγονότος τούτου, δὲν θεωροῦμεν ἄσκοπον, ὅπως ὑπενθυμίσωμεν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶναι διατεθειμένοι νὰ ἀμφισβητήσουν καθ' ἀρχὴν αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν του, ὅτι—μηδενὸς ἔξαιρουμένου—πάντες οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν καὶ ἐν δεδομένη στιγμῇ, δηλαδή ὅταν θίγωνται τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα, διακηρύσσουν τὴν ἔλλιπῆ καὶ ἄνισον ἰσχὺν τῶν πολιτειακῶν προσταγῶν. Τὸ ὅτι π. χ. ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων, ἂν καὶ βασιίζεται ἐπὶ ὠρισμένης, ἐνιαίας καὶ ἀπὸ συγκεκριμένων νομοθετικῶς καθωρισμένων κριτηρίων ὀρωμένης πολιτειακῆς προσταγῆς, δὲν θίγει πάντα καθ' ὃν ἀκριβῶς τρόπον προστάζει τυπικῶς ἡ πολιτεία, ἀποτελεῖ κοινὸν μυστικὸν ἢ μᾶλλον δὲν τηρεῖται κἂν μυστικόν, ἀλλ' ὁμολογεῖται καὶ διακηρύσσεται. Ἡ περίπτωσις αὕτη—ἡ ὁποία ἔχει σημασίαν ἰδίως σήμερον, ὅποτε κολακευόμεθα θεωροῦντες καὶ τὸν νομοθέτην ἀκόμη ὑποτεταγμένον εἰς τὸν νόμον, τὸν ὁποῖον δημιουργεῖ—ἀποτελεῖ τὴν κοινοτέραν καὶ συνηθεστέραν ἐκδήλωσιν τῆς ἀδυναμίας τῆς πολιτείας, ὅπως καλύψῃ τὴν νομικὴν ἰσχὺν τῶν προσταγῶν της δι' ἰσχύος πραγματικῆς. Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν βεβαίως εἰς τὴν

πιστοποιήσιν ἢ μᾶλλον ἀπλῆν ὑπόμνησιν τοιούτου εἴδους κοινοτάτων περιπτώσεων, ἀλλὰ θὰ προπαθήσωμεν νὰ συλλάβωμεν γενικώτερον καὶ εἰ δυνατόν βαθύτερον τὸ φαινόμενον τῆς ἐλλείψεως ταυτότητος μεταξὺ πραγματικῆς καὶ νομικῆς ἰσχύος τῶν πολιτειακῶν προσταγῶν.

Ἡ νεωτέρα πολιτεία εἶναι ἡ πολιτεία τοῦ ἐλευθέρου, ἀφ' ἑαυτοῦ κυβερνωμένου πολίτου. Ὁ Alfred Weber, ἐν ἰδιαιτέρῳ πραγματεία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐρευνᾷ τὴν κρίσιν τῆς νεωτέρας πολιτείας¹⁾, χαρακτηρίζει ὀρθῶς ὡς τὰς τρεῖς θεμελιώδεις ἀρχάς, ἐφ' ὧν ἐβασίσθη αὕτη, τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἀρχὴν τῆς πλειονοψηφίας καὶ τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνότητος. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ποῦ ὁδηγοῦν τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τί σημαίνει ἡ ἀρχὴ τῆς πλειονοψηφίας. Τὰ δικαιώματα, δι' ὧν ἐπροικίσθη ὁ πολίτης, ὄχι μόνον δὲν συνέδεσαν αὐτὸν πρὸς τὸν πολιτείαν, ἀλλ' ἀπεξένωσαν τοῦτον πλήρως ἀπ' αὐτῆς. Ὁ φιλελεύθερος ἀστὸς κατέφυγεν εἰς πάσης φύσεως ἐγκλήματα, ἐκήρυξε τὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν, τὴν ἐπανάστασιν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀδελφοκτονίας διὰ νὰ κάμῃ τὴν πολιτείαν «δική του». Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Ὁ φιλελεύθερος ἀστὸς ἔκαμε τὴν πολιτείαν «δική του» διὰ νὰ ἀποξενωθῇ ἀπ' αὐτῆς, διὰ νὰ τὴν ἐξευτελίσῃ. Ἡ ἀρχὴ τῆς πλειονοψηφίας, τὸ δεύτερον τοῦτο θεμέλιον τῆς νεωτέρας πολιτείας, ἀποτελεῖ—καὶ τοῦτο εἶδομεν ἐπίσης ἀνωτέρω—τὴν ἀρχὴν, δι' ἧς οὐσιαστικῶς αἴρεται ὀλόκληρος ἡ ἐλευθερία, δι' ἧς ἐπροικίσθη ὁ νεώτερος ἄνθρωπος. Τέλος ἡ ἰδέα τῆς ἐθνότητος—περὶ ἧς εἰδικώτερον πλέον θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς τὸ πρῶτον κεφάλαιον—ἔδημιουργήθη ὡς δικαιολογητικὴ βάση τῆς ἀρχῆς τῆς πλειονοψηφίας. Διότι—ὡς τονίζει ὀρθῶς ὁ Alfred Weber εἰς τὴν περὶ τῆς νεωτέρας πολιτείας πραγματείαν του—ἡ ὑποταγὴ εἰς τὴν πλειονότητα προϋποθέτει κατ' ἀνάγκην τὴν ἀναγνώρισιν ἑνιαίου συνόλου, τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ὁποίου, δηλαδὴ πρὸς διατήρησιν τῆς ἀδιασπάστου ἐνότητος τοῦ ὁποίου θυσιάζει τις εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν.

Εἶναι ὁμως τὸ τελευταῖον τοῦτο ἀληθές; Θυσιάζει πράγματι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἔθνους ἢ μήπως τοῦτο ἀποτελεῖ ἐφεύρεσιν μόνον τῆς θεωρίας; Δεδομένου, ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου τὸ ἔθνος ταυτίζεται πρὸς τὸ κράτος—καὶ ταυτίζεται πρὸς αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀκόμη, ὅπου ἡ ταυτότης αὕτη εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν εἶναι πλήρης—, δεδομένου, ὅτι—

1) Alfred Weber, Die Krise des modernen Staatsgedankens in Europa, Berlin und Leipzig, 1925, σ. 44 κ. ἑ.—

ἔξαιρέσει ἐλαχίστων περιπτώσεων, εἰς ἃς ἡ ἰδέα τῆς ὑπερεθνικῶς νοουμένης φυλῆς διασπᾶ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἔθνους—ὁ νεώτερος τύπος τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον λελυμένην τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῆς ἰδέας τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἰδέας τοῦ κράτους, τὸ ἀνωτέρω τεθὲν ἐρώτημα εἶναι κάλλιστα δυνατὸν νὰ διατυπωθῇ καὶ ὡς ἑξῆς: εἶναι πράγματι ἀληθές, ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος θυσιάζει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ θέλησιν εἰς τὸν βῶμον τοῦ κράτους, τοῦ ἐθνικοῦ κράτους, τῆς πατρίδος; Διὰ νὰ δοθῇ ἡ προσήκουσα ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, δὲν πρέπει νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν αἱ ἔξαιρετικαὶ ἐκεῖναι περιστάσεις, καθ' ἃς ἡ πατρίς εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ, ὁ δὲ πολίτης ἔχει ἀνάγκην—διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ ἴδια αὐτοῦ συμφέροντα—νὰ προστατεύσῃ καὶ τὴν πατρίδα. Ἡ ἰδέα τῆς πατρίδος, ἡ ἰδέα τοῦ κράτους θὰ ἔπρεπε νὰ ζῇ καὶ ὅταν δὲν κινδυνεύῃ. Εἶναι παράδοξον, ἀλλ' ἀληθές: τὴν πατρίδα, τὴν πολιτείαν σκεπτόμεθα μόνον, ὅταν εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ ἢ μᾶλλον ὅταν ὁ κίνδυνος προέρχεται ἔξωθεν καὶ λησμονοῦμεν, ὅτι αὕτη κινδυνεύει καθημερινῶς, ὅτι ὁ κυριώτερος κίνδυνος προέρχεται ἔσωθεν, ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν πραγματικῆς ἐνότητος, καθ' ἡμερινῆς ἐνότητος μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνης. Καὶ πῶς κινδυνεύει ἡ πολιτεία; Ποῦ ὀφείλεται ἡ ἔλλειψις πλήρους καὶ καθημερινῆς ἐνότητος μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῆς πολιτείας, τῆς πατρίδος, τοῦ λεγομένου ἐθνικοῦ κράτους;

Ἡ νεωτέρα πολιτικὴ ζωὴ χειραφέτησε τὸν ἄνθρωπον. Ἡ χειραφρέτησις ὅμως, τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν αὕτη, δὲν ἐσήμανε χειραφρέτησιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔγινεν ἀπόλυτον ἄτομον, ὅσονδῆποτε μεγάλη καὶ ἐὰν ὑπῆρξεν ἡ ἀτομικοποίησις, πρὸς τὴν ὁποίαν ὤθησαν τοῦτον οἱ δύο τελευταῖοι αἰῶνες. Ἐὰν καθίστατο ὁ ἄνθρωπος ἀπόλυτον ἄτομον, θὰ κατελήγαμεν εἰς πλήρη ἀναρχίαν. Ἡ κατεύθυνσις πρὸς τὴν ἀναρχίαν ὑπεστηρίχθη βεβαίως ὑπὸ πολλῶν συνειδητῶς, ἡ φύσις ὅμως τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος κοινωνικοῦ ἀντειτάχθη πρὸς αὐτήν. Ἡ χειραφρέτησις τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁποίαν ἐπραγματοποίησεν ὁ φιλελευθερισμός, ἡ ἀστικὴ συνείδησις καὶ ἡ ἐπ' αὐτῶν τέλος θεμελιωθεῖσα κεφαλαιοκρατία, ἐσήμανε πρωτίστως καὶ ἴσως μάλιστα μόνον ρῆξιν ἢ—ἐὰν ὄχι πλήρη ρῆξιν—πάντως χαλάρωσιν τοῦ δεσμοῦ, ὅστις ἦνῳνε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὴν πολιτείαν. Ὁ πολίτης τοῦ ἐλευθέρου κράτους εἶναι ὀλιγώτερον πολιτειακὸν ὢν ἀπὸ τὸν ὑπήκοον τοῦ ἀπολυταρχικοῦ πολιτεύματος. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι χειραφετήθη ἀπὸ τὴν πολιτείαν διὰ νὰ ὑποταγῇ εἰς ἄλλας ὁργανώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται διεκδικοῦσαι κυριαρχίαν ἀνωτέραν τῆς κυριαρχίας

τοῦ κράτους ἢ ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐξουσίαν συναγωνιζομένην τὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους. Αἱ ὀργανώσεις, περὶ ὧν ὁ λόγος, εἶναι αἱ πολιτικῶς πλέον ὀργανωθείσαι τάξεις, τὰ πολιτικὰ κόμματα καὶ τέλος τὰ πάσης φύσεως συλλογικὰ σώματα. Τὰ σώματα αὐτά, γεννηθέντα— ὅπως τονίζει ὀρθῶς ὁ Arthur Salz—αὐθορμήτως ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς πρακτικῆς ζωῆς, ἀπεδείχθησαν ἐν πολλοῖς ζωντανότερα ἀπὸ τὴν πολιτείαν καὶ ἐπεσκίασαν αὐτήν. Ὁ Rousseau, ὁ ὁποῖος προησθάνθη καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τὴν κακὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν ἡ πραγματοποίησις τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἰδεῶδων, ὑπῆρξεν ἐχθρὸς τῶν κομμάτων, διότι ἐφοβεῖτο—καὶ ὁ φόβος του ἀπεδείχθη δεδικαιολογημένος—, ὅτι διὰ τῆς ἀποκρυσταλλώσεως τῶν κομμάτων ἐν τῇ νεωτέρᾳ αὐτῶν μορφῇ θὰ διεσπᾶτο ἡ *volonté générale*. Καὶ πράγματι: Ὁ νεώτερος ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν περισσότερον ὡς μέλος τοῦ κόμματος, τῆς τάξεως ἢ καὶ ὀργανώσεώς τινος ξένης πρὸς τὴν πολιτικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, παρὰ ὡς μέλος τοῦ πολιτειακοῦ σώματος, τοῦ κράτους. Καὶ ἐὰν ἀκόμη διατηρῇ σχέσιν τινὰ πρὸς τὸ κράτος, αὕτη εἶναι συνήθως ἕμμεσος. Πρὸς τὸ κράτος ἐπικοινωνεῖ οὗτος συνήθως διὰ τοῦ κόμματός του ἢ διὰ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει (καὶ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνικὴ αὕτη τάξις εἶναι ἡ κρατοῦσα). Αὐτὸς εἶναι ὁ κυριώτερος καὶ βαθύτερος λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ πολιτεία ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἄλλοτε. Ὁ πολίτης ὑπακούει περισσότερον εἰς τὸ κόμμα του παρὰ εἰς τὸ κράτος. Ἡ νεωτέρα πολιτικὴ ἐξέλιξις ἐδημιούργησεν ὀργανισμούς, οἱ ὁποῖοι ἐμπνέουν κατὰ βάθος σεβασμὸν μεγαλείτερον ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει ἡ πολιτεία. Δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἡ ζητουμένη νέα πολιτειολογία θὰ ἔπρεπε νὰ θέσῃ πρωτίστως τὸ ἐρώτημα: Μέχρι τίνος σημείου δικαιολογεῖται ὑπὸ τῆς πραγματικότητος ἡ ὑπακοή, τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ἡ πολιτεία καὶ ἀπὸ τίνος σημείου καὶ πέραν καταντᾷ ἡ ἀπαίτησις αὕτη γελοία καὶ ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν πραγματικότητα;

Ἴσως παρατηρήσουν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι δὲν συμφωνοῦν πρὸς ὅσα ἀνεπτύξαμεν ἄνωτέρω, ὅτι καὶ εἰς παλαιότερας ἐποχὰς, δηλαδὴ πρὸ τῆς γενέσεως τῆς νεωτέρας πολιτείας, ὑπῆρχον ἐπίσης κοινωνικαὶ ὀργανώσεις ἔξω τῆς πολιτείας εὐρισκόμεναι. Δὲν συνηγωνίζοντο καὶ αὐταὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς πολιτείας; Διατὶ ἐντοπίζομεν τὸ πρόβλημα τοῦ συναγωνισμοῦ τούτου εἰς τὴν ἐποχὴν μας μόνον;

Τὸ ἀληθὲς εἶναι βεβαίως, ὅτι ἔξω πολιτειακαὶ ὀργανώσεις ὑπῆρχον καὶ ἄλλοτε. Ἀρκεῖ νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τοὺς θεσμοὺς τῶν συντεχνιῶν

τοῦ Μεσαίωνος, τῶν φρατριῶν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ τῶν καστῶν, ὡς ἀνεπτύχθησαν αὐταὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἀνατολήν. Πάντες οἱ θεσμοὶ οὗτοι συνηγωνίζοντο τὴν ὑπαρξιν καὶ κυριαρχίαν τῶν πολιτειακῶν ὀργανισμῶν. Δι' αὐτὸν ὅμως ἀκριβῶς τὸν λόγον οὔτε ὁ Μεσαίων, οὔτε ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης, οὔτε ἡ Ἀνατολὴ ἐγνώρισαν τὴν ἰδέαν καὶ τὴν πραγματικότητα τῆς πολιτείας, ὅπως ἀνεπτύχθησαν αὐταὶ κυρίως κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν. Ὁμιλοῦντες περὶ τῆς νεωτέρας πολιτείας καὶ τοῦ κλονισμοῦ, τὸν ὁποῖον ὑφίσταται ἡ κυριαρχία της, παραβάλλομεν ταύτην πρὸς τὴν Ἀναγέννησιν καὶ ὄχι πρὸς τὰς ἄλλας ἐποχάς, πρὸς τὰς ὁποίας ἔχει τοῦλάχιστον ἡ ἐποχὴ μας τὸ ἀρνητικὸν τοῦτο κοινόν, τὸ συνιστάμενον εἰς τὴν ἔλλειψιν πολιτειακῆς ἐνότητος. Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν καὶ μάλιστα ὄχι μόνον κατ' αὐτήν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν π. χ. ἀρχαιότητα (ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὑπερενικήθη τῶν γενῶν ἡ δύναμις καὶ ἰδρύθη ἡ πραγματικὴ ρωμαϊκὴ πολιτεία), οὐδεμία ὀργάνωσις ἠδύνατο νὰ διεκδικήσῃ κυριαρχίαν συναγωνιζομένην τὴν κυριαρχίαν τοῦ κράτους. Ὅπου ἐξεδηλοῦτο ἡ διάθεσις, ὅπως προσβληθῇ τὸ κῦρος τοῦ κράτους, ἐκεῖ ἡ διάθεσις αὕτη ἐλάμβανε τὴν μορφήν μυστικῆς κινήσεως, συνομοσίας καὶ ἐκινεῖτο, ἐφ' ὅσον δὲν ἀνεκαλύπτετο καὶ κατεπνίγετο, ἐκτὸς τοῦ νόμου. Ὁ μὴ θέλων νὰ διακινδυνεύσῃ τὴν ζωὴν του, συνομοτῶν καὶ ἐνεργῶν κρυφίως, ἀνῆκε μόνον εἰς τὴν πολιτείαν. Σήμερον δὲν διακινδυνεύεις τὴν ζωὴν σου ἀνήκων καὶ διαρύσσων μάλιστα, ὅτι ἀνήκεις εἰς ὀργάνωσιν συναγωνιζομένην τὸ κράτος εἰς τὴν ἐξουσίαν, τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ἐπὶ σέ. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα: τὸ ὅτι ἀνήκεις εἰς τοιαύτην ὀργάνωσιν, τὸ ὅτι εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις ὑπακούεις εἰς αὐτὴν περισσότερον ἢ εἰς τὴν πολιτείαν, τοῦτο θεωρεῖται φυσικὸν καὶ αὐτονόητον. Αὕτη εἶναι ἡ τεραστία διαφορὰ, ἡ ὁποία χωρίζει τὸν ἀνθρώπον τῆς ἐποχῆς μας ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου τῆς Ἀναγεννήσεως. Τὸ κράτος τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς «πεφωτισμένης» ἀπολυταρχίας—κράτος, τὸ ὁποῖον διετηρήθη ἐν πολλοῖς καὶ μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν, δηλαδή ἐφ' ὅσον καὶ μετ' αὐτὴν κατώρθωσε νὰ ἀντιταχθῇ ἐπιτυχῶς εἰς τὸν ἀνατέλλοντα Φιλελευθερισμὸν—ἐπάταξε καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν εὐγενῶν καὶ φεουδαρχῶν τὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς συγκυριαρχίας, ἡ ὁποία διεῖπεν ἐν πολλοῖς τὴν πολιτικὴν ζωὴν τῶν μέων αἰώνων. Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΑ' ἐν Γαλλίᾳ ὑπῆρξεν ὁ ἐγκαινιάσας τὴν κατ' ἐπίφασιν «φιλολαϊκὴν» ταύτην πολιτικὴν, ἡ ὁποία κατὰ βάθος ἐνεπνέετο ὄχι ὑπὸ διαθέσεως φιλικῆς πρὸς τὸν λαόν, ἀλλ' ὑπὸ τῆς διαθέσεως, ὅπως ἐξασφαλισθῇ εἰς τὸ κράτος τὸ μονοπώλιον τῆς κυριαρχίας. Τοῦ μονοπωλίου ἀκριβῶς τούτου στερεῖται σήμερον ἡ πολιτεία. Οἱ συναγωνιζό-

μενοι τὴν κυριαρχίαν τῆς ὀργανισμοὶ καθίστανται ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἰσχυρότεροι καὶ ἀπειλοῦν τὴν ἀκεραιότητά της. Τοῦτο ἰσχύει μάλιστα—ἐφ' ὅσον ἔχομεν ὑπ' ὄψιν μας μόνον τὰ πολιτικὰ κόμματα—κατ' ἐξοχὴν ἐν σχέσει πρὸς τὰ μεγάλα ἐκεῖνα κράτη, ὅπου τὰ κόμματα (καὶ ὅταν δὲν εἶναι κόμματα τάξεων) ἔχουν ὀργάνωσιν σταθερὰν καὶ διαρκείας, ὀργάνωσιν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς θελήσεως καὶ ἐνεργοῦ ἐμφανίσεως τοῦ ἐκάστοτε διευθύνοντος ἢ μᾶλλον τῶν ἐκάστοτε διευθύνοντων αὐτά. Τὴν ὑπαρξίν τοιούτων κομμάτων ἐμφανίζεται ἐγκαινιάσασα ἡ πολιτικὴ ζωὴ τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1823, ὁπότε ὁ A. von Buer, ὁ van Buren καὶ ὁ πέντε ἔτη ἄργότερον πρόεδρος τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν γενόμενος Jackson ἴδρυσαν τὸ πρῶτον ὀργανωμένον κόμμα διαρκείας. Ἀπὸ τῆς Ἀμερικῆς παρελήφθη ἡ ἰδέα τοῦ τοιούτου κόμματος ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ δὴ πρῶτον ὑπὸ τοῦ φιλελευθέρου κόμματος, τῆς νίκης τοῦ Gladstone ἐν ἔτει 1880 ὀφειλομένης εἰς τὴν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ κόμματος τούτου. Πιστοποιῶν τὸ γεγονός αὐτό, παρατηρεῖ πάντως ὀρθῶς ὁ Alfred Weber εἰς τὴν προμνημονευθεῖσαν πραγματείαν του, ὅτι ἡ μεταβίβασις τοῦ νέου τούτου συστήματος ἀπὸ Ἀμερικῆς εἰς Ἀγγλίαν δὲν ἐσήμανε βεβαίως καὶ μεταβίβασιν πάντων τῶν κακῶν, τὰ ὅποια συνέδεσεν ὁ Ἀμερικανὸς πρὸς τὸ ὀργανωμένον κόμμα. Ἡ ἀγγλικὴ παράδοσις δὲν ἐπέτρεψε π. χ. τὴν παραλαβὴν τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἐγκαινισθείσης καὶ μέχρι σήμερον κρατούσης ἀρχῆς, καθ' ἣν ἡ διοίκησις τοῦ κράτους καθίσταται ἔρμαιον εἰς χεῖρας τοῦ ἐκάστοτε νικῶντος πολιτικοῦ κόμματος. Πάντως τὸ ὀργανωμένον πολιτικὸν κόμμα διαρκείας, παραληφθὲν ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, μετεβιβάσθη εἰς τὴν ἠπειρωτικὴν Εὐρώπην, ἰδίᾳ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀποτελεῖ σήμερον—ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι κόμμα προλεταριακόν, ὅπου ὁ φανατισμὸς τῶν ἀπαρτιζόντων τοῦτο μελῶν ἀρκεῖ διὰ νὰ τὸ συντηρῇ καὶ οἰκονομικῶς—ὄργανον καὶ ἐξάρτημα τῶν συντηρούντων τὴν πολυδάπανον ὀργάνωσίν του κεφαλαιοκρατικῶν ὀργανισμῶν. Εἰς τὰ μικρὰ κράτη—ὅπως εἶναι π. χ. καὶ ἡ Ἑλλάς—τὸ κακὸν τῆς ἐξαρτήσεως ταύτης—ἂν καὶ ἀπὸ δύο δεκαετηρίδων ἢ ἐξάρτησις αὕτη ἤρξατο ἐπίσης ἐν πολλοῖς σημειουμένη—εἶναι ὀπωσδὴποτε ὀλιγώτερον αἰσθητόν. Ἡ τροφοδότησις τοῦ κόμματος ὑπὸ κεφαλαιοκρατικῶς ἰσχυρῶν φίλων—ὅπου συμβαίνει (καὶ συμβαίνει κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον εἰς ὅλα τὰ ἀστικά κόμματα)—δὲν ἐπηρεάζει πάντοτε καὶ κατ' ἀνάγκην τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν τοῦ κόμματος, ἀλλ' ἐπιβάλλει εἰς αὐτὸ συνήθως μόνον τὴν ὑποχρέωσιν τῆς εἰδικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ τροφοδοτοῦντος φίλου ὡς ἀτόμου ἢ ὡς ἐνδιαφερομέ-

νου μέλους ὠρισμένης καὶ συγκεκριμένης μόνον ἐπιχειρήσεως. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὰ μικρὰ κράτη εὐρίσκονται εἰς θέσιν πλεονεκτικωτέραν ἐκείνης, εἰς ἣν εὐρίσκονται τὰ μεγάλα. Συνήθως παραπονούμεθα διὰ τὴν ἔλλειψιν αὐστηρῶς καὶ πλήρως ὀργανωμένων κομμάτων διαρκείας καὶ λησμονοῦμεν, ὅτι ἡ ἔλλειψις αὕτη εἶναι ἐν πολλοῖς εὐεργετική. Ὅσον ὀλιγώτερον ἀναμειγμένη εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ὀργάνωσις τῆς κοινωνίας εἰς τὴν συγκρούτησιν καὶ συντήρησιν τῶν κομμάτων, τόσον σταθερώτερα εἶναι ἡ ὑπαρξις τοῦ κράτους καὶ μεγαλειτέρα ἡ (κατ' ἀρχὴν βεβαίως ὅπωςδήποτε κλονισθεῖσα) αὐτοτέλειά του.

17.— Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλης ἐπόψεως τὰ μικρὰ κράτη εὐρίσκονται εἰς θέσιν πλεονεκτικωτέραν ἐκείνης, εἰς ἣν εὐρίσκονται τὰ μεγάλα καὶ κατ' ἐπίφασιν σταθερώτερα τῶν μικρῶν. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ ἐξέλιξις τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος ὠδήγησεν—ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ 1880 καὶ ἔντεῦθεν—εἰς τὴν μετατροπὴν τῆς κεφαλαιοκρατίας ἀπὸ οἰκονομικοῦ συστήματος, τὸ ὁποῖον ἐβασίζετο μόνον ἐπὶ τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ, εἰς τὸν λεγόμενον μονοπωλιακὸν καπιταλισμόν. Ἡ ἐλευθέρᾳ κίνησις τῶν οἰκονομικῶν δυνάμεων, ἡ ὁποία ἐσήμανε καὶ τὸν πλήρη χωρισμὸν τῆς οἰκονομίας ἀπὸ τῆς πολιτείας, δὲν ἦτο πλέον δυνατή. Ὁ ἀπολύτως ἐλεύθερος συναγωνισμός, ὁ ὁποῖος προϋποθέτει τὴν ὑπαρξιν ἀνεκμεταλλεύτων ἢ κακῶς τροφοδοτουμένων καταναλωτικῶν ἀγορῶν, ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ σταματήσῃ ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὴν τάσιν, ἡ ὁποία ἐπέπρωτο νὰ ἐπακολουθήσῃ τὴν ἀπλὴν καὶ ἀχαλίνωτον ἐπέκτασιν, εἰς τὴν τάσιν τῆς ὀργανωμένης μονοπωλιακῆς συγκεντρώσεως τῶν κεφαλαίων καὶ τοῦ καταμερισμοῦ. Ἡ νέα ὁμως αὕτη τάσις τοῦ καταμερισμοῦ καὶ τῆς ὀργανωμένης μονοπωλιακῆς συγκεντρώσεως ἐδημιούργησε νέας σχέσεις μεταξὺ οἰκονομίας καὶ πολιτείας, μεταξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον τοῦ καπιταλισμοῦ, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ ἀπολύτως ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ εἶχον σχεδὸν ἀποξενωθῆ ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ κράτος ἤδη προστατεύει, νομιμοποιεῖ τὰς δημιουργουμένας μονοπωλιακὰς ὀργανώσεις, ρυθμίζει τοὺς συνασπισμοὺς τῶν κεφαλαίων κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἡ σχέσηις τούτων πρὸς ἀλλήλους νὰ μὴν ἀποτελῇ σχέσηιν συγκρούσεως, ἀλλ' ὀργανωμένην σχέσηιν καταμερισμοῦ τῶν οἰκονομικῶν βλέψεων καὶ συμμαχίας. Ἐρωτᾶται ὁμως: Διὰ τῆς νέας ταύτης σχέσεως, ἡ ὁποία ἐδημιουργήθη μεταξὺ οἰκονομίας καὶ κράτους, ὑπάγη ἄρα γε ἡ οἰκονομία καὶ πάλιν ὑπὸ τὸ κράτος καὶ ἀνεγεννήθη ἡ περίοδος τῆς ἐμποροκρατίας; Εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο—ἐρώτημα θεμελιῶδες διὰ τὴν θέσιν τῆς πολιτείας εἰς